

9. **Юсов Б.П.** Современная концепция образовательной области «Искусство» в школе // Известия Российской академии образования. - № 4. - С. 64-73.
10. **Щербо А.Б.** Характеристика эстетических способностей // Красота воспитывает человека. – К.: Рад. Школа, 1977.

УДК 37.02:7.01

Щолокова О.П.

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

В статье профессиональная подготовка будущего учителя художественных дисциплин рассматривается с позиций современных идей в области образования, выделены ее характерные особенности и задачи обучения.

Ключевые слова: педагогика искусства, профессиональное образование, учебные предметы художественного дикла.

Становлення нової парадигми освіти відбувається в умовах інтеграції у світове співтовариство, втрати духовних пріоритетів і прагматизму суспільного життя. Сьогодні як ніколи гостро стоїть завдання осмислення та пізнання буття, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого досвіду. Особливої актуальності набуває готовність до самостійної діяльності, уміння критично мислити і приймати творчі рішення у нестандартних ситуаціях.

На основі цих ідей з'явилися різноманітні концепції і теоретичні розробки, які дають підстави модернізувати зміст фахової підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. Серед них відзначимо гуманістичний, культурологічний і компетентнісний підходи, оскільки саме вони найбільш повно сприяють цілісності й фундаменталізації навчального процесу, уможливаючи досягнення гармонії у відносинах між особистістю і соціальною сферою буття.

Сучасна мистецька освіта активно використовує поняття «гуманізм» як найбільш актуальне і багатозначуще. Висування його на ключові позиції у теоретичному плані є цілком закономірним з огляду на перехід до особистісно орієнтованої педагогіки, яка надає виняткового значення умінню індивіда прогнозувати і контролювати свою діяльність та власне життя. Ця ідея інтерпретована Г. Баллом у сенсі оновлення освіти щодо створення найкращих умови для розвитку психічних, фізичних і моральних можливостей дитини, формування у неї гуманних рис особистості [1]. Останнє провокує інтенсивну розробку форм і методів навчання і виховання, які забезпечують її індивідуальний розвиток.

Розглядаючи сьогодні мистецьку освіту з позицій гуманістичних відносин, можна виділити ряд завдань, які вимагають першочергового вирішення. До них належать:

- переосмислення світоглядно-методологічних основ гуманістичного пізнання;
- забезпечення гуманістичної спадкоємності у мистецькій освіті, піднявши її ефективність на всіх етапах і особливо на завершальному - в галузі вищої мистецької освіти;
- впровадження різних навчальних програм, спрямованих на вивчення здобутків своєї національної культури та культур інших народів світу з пріоритетом духовних і моральних цінностей.

Орієнтуючись на інтереси особистості, адекватні сучасним завданням освіти, у професійній підготовці вчителів мистецьких дисциплін можна виділити такі аспекти фахової підготовки:

- стимуляція емоційного розвитку і художнього мислення, активізація творчого потенціалу через засвоєння різних видів художньої діяльності;
- створення умов для широкої базової освіти, що дозволяє досить швидко переключатися на суміжні галузі професійної діяльності;

- оволодіння системою поглядів, у відповідності з якими професійні знання спрямовуються на формування моральних якостей, особистісної культури, художньої свідомості.

Згідно гуманістичному підходу нова модель вищої мистецької освіти має базуватись на українській національно культурній традиції, теоретичних надбаннях української педагогіки, досвіду поколінь у широкому розумінні. Вона повинна враховувати й відтворювати менталітет нації, відповідати характеру української людини та відтворювати її світовідчуття. Зрозумілим є й те, що до неї повинно увійти все передове і креативне, що існує у досвіді зарубіжних країн світу. Тому головним принципом подальшого розвитку вищої мистецької освіти стає її фундаменталізація, тобто її зміст необхідно наповнити тими знаннями, які саме сьогодні є актуальними для педагогіки мистецтва і мистецтвознавства. Більш того, мистецька освіта повинна швидко реагувати на наукові дослідження, які розробляються сучасними вченими. Підґрунтям розв'язання цієї проблеми є створення фахової підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін в умовах педагогічного університету у вигляді цілісної науково-методичної системи, спроможної модернізувати концептуальні, змістовно - структурні та організаційно – технологічні ідеї.

Зазначимо, що фундаментальність завжди була притаманна вітчизняній мистецькій освіті, яка розвивалась протягом XIX-XX століть. Під впливом глобальних освітніх процесів в Україні відбувається удосконалення фахової підготовки вчителів мистецьких дисциплін, але, на жаль, через неузгодженість наукових досліджень ця справа рухається досить повільно. Незважаючи на важливість спільних теоретичних досліджень і вироблення певних методологічних установ, цей процес відбувається по-різному для усіх мистецьких спеціальностей і спеціалізацій. Зокрема не вирішеними залишаються питання фахової освіти вчителів образотворчого мистецтва і хореографії, не узгоджені між собою й різні аспекти підготовки для вчителів музики. Без цього подальший розвиток мистецької освіти не буде динамічним та перспективним.

В гуманістичній концепції мистецької освіти важлива роль відводиться діалоговій стратегії спілкування. Для неї ця проблема набуває виняткового значення, оскільки діалогічність пронизує художньо-педагогічну діяльність у двох взаємопов'язаних формах - міжособистісної та внутрішній. Взаємодоповнюючи одне одну, вони утворюють поняття “художнє спілкування”, сутність якого обґрунтовується через формування інтегративних якостей – комунікативності, емпатії, креативності та рефлексії. Ці якості охоплюють різні рівні емоційно-сислового розкриття мистецьких творів та усвідомлення власного відношення до них.

Одним з важливих показників гуманістичної спрямованості педагога будь-якої мистецької спеціальності є сформоване художнє мислення, а також усвідомлення своєрідності художньо-педагогічної діяльності. На перший план тут виступає педагогічна рефлексія, яка спрямовується на зміст навчання, на власну професійну діяльність, на усвідомлення і творче вирішення художньо-педагогічних завдань. Отже, гуманістичний підхід стає найпродуктивнішим в організації сучасного освітнього процесу.

У межах сучасної філософії мистецької освіти формується й нова педагогіка – педагогіка компетентності. Її завданням стає осмислення своїх досягнень, засвоєння духовних цінностей людства. У науковій літературі динаміка трактування поняття “компетентність” простежується від фіксації якості змісту освіти через предметні знання, уміння і навички (В.Беспалько, С.Смирнов)- [2,6] до виділення її особистісного аспекту - формування мотивацій, потреб, інтересів (І. Бех, І. Зязюн, Б. Гершунский) [3, 4, 5].

Перехід до особистісно орієнтованої парадигми навчання висунув принципово нові вимоги до вчителя мистецьких дисциплін. Він повинен бути художньо-освіченою особистістю, мати достатні компетенції у різних галузях мистецтва, що дозволить розширити його професійні функції і тим самим буде сприяти оновленню и поглибленню мистецької освіти. Головною метою навчання стає не просто засвоєння знань і формування умінь, а розвиток мислення студента і його творчого потенціалу.

Особливість компетентнісного підходу проявляється в тому, що студент сам формує свої знання, необхідні для вирішення конкретних проблем. Його навчальна діяльність набуває дослідницької і перетворювальної спрямованості, стає синтезом когнітивного, предметно-практичного і особистісного досвіду. При цьому особливого значення набуває самостійна пізнавальна діяльність, котра засновується на вмінні добувати знання з різних джерел інформації. Виступаючи результатом навчання, компетентність у сфері мистецької освіти стає наслідком саморозвитку і самоосвіти індивіда.

Маючи інтегративну природу, компетентнісний підхід об'єднує знання, навички та мисленнєву діяльність, але при цьому важливо не стільки мати певні знання, скільки володіти певними особистісними характеристиками, тобто вміти у будь-який момент знайти і відібрати необхідні знання у сховищах інформації.

Відтак компетентність в галузі мистецької освіти виступає здатністю успішно задовольняти індивідуальні і соціальні потреби, а також діяти і виконувати поставлені завдання. Вона будується на поєднанні взаємовідповідальних пізнавальних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів. Тим самим в компетентнісному підході закладається ідеологія мистецької освіти, основою якої є сучасні вимоги до ринку праці, зміна соціального замовлення на рівень готовності випускника до виконання основних виробничих функцій та можливість самореалізації особистості через професійну діяльність.

З урахуванням цих вимог зазначимо, що трансформація змісту мистецької освіти відповідно до компетентнісного підходу характеризується певними особливостями. До них можна віднести наступні:

- визначення переліку ключових компетентностей вчителя мистецьких дисциплін;
- визначення змісту кожного з них;
- відбір змісту навчального предмета, який може забезпечити формування окремої компетентності;
- встановлення рівня та показників сформованості різних компетентностей на кожному етапі й кожного року навчання;
- розроблення системи контролю та корекції процесу формування компетентностей студентів.

Нові підходи до змісту мистецької освіти у зв'язку з компетентностями полягають в тому, що треба уникати «знань як соціокультурної форми», замінюючи їх на інші культурні форми (наприклад, замінити знаннєву форму роботи зі студентами на організовану комунікативну діяльність, будувати навчальний простір таким чином, щоб вони під час навчання переходили від однієї форми спілкування до іншої).

Стратегія модернізації мистецької освіти також припускає, що в основу оновлення її змісту має бути покладена творча компетентність. До неї, згідно концепції креативності Дж. Гілфорда, можна віднести:

- здатність до виявлення проблеми;
- здатність акумулювати різні ідеї;
- здатність гнучко реагувати на різні професійні обставини;
- оригінальність художнього мислення;
- здатність удосконалювати завдання, додаючи кожного разу нові деталі;
- здатність збагачувати свій досвід, тобто здійснювати аналіз та синтез.

Разом з тим, у галузі мистецької освіти поняття «компетентність» необхідно розглядати як оцінну категорію, котра визначає здатність вчителя успішно виконувати свої повноваження. Тобто бути компетентним у професійній художньо-педагогічній діяльності означає постійно збагачувати свої знання, критично мислити, обґрунтовано висловлювати свою думку, захищати власну позицію. Крім того, професійна компетентність вчителя мистецьких дисциплін характеризується такими якостями як ініціатива, співдружність, вміння вчитися, гнучко реагувати на нові обставини навчального процесу. Отже, це поняття включає не тільки професійні знання, навички й досвід у певній спеціальності, а й ставлення

до справи, здатність ефективно використовувати знання та уміння, а також особистісні якості в даній робочій обстановці; воно розкриває реальну здатність добитися мети або результату, тоді як кваліфікація є лише потенційною здатністю виконувати завдання певної професійної діяльності.

На основі цих положень можна зробити висновок, що компетентнісний підхід у мистецькій освіті дозволяє:

- перейти від орієнтації на відтворення знання до його організації та застосування у різних умовах;
- покласти в основу фахової підготовки стратегію підвищення її гнучкості на користь розширення можливостей працевлаштування;
- поставити пріоритетними міждисциплінарно-інтегровані вимоги до результату навчального процесу;
- орієнтувати професійну підготовку на різноманітні професійні та життєві ситуації;

Таким чином, художня компетентність вчителя мистецьких дисциплін передбачає формування професійних якостей, ключовими елементами яких виступає глибока усвідомленість в галузі мистецтва, творче мислення і світоглядні установки. Її особливість полягає не тільки у засвоєнні певного змісту і формуванні відповідних вмій і навичок, а перш за все у розвитку творчої індивідуальності й моральної свідомості.

Виходячи з цих передумов, ми розглядаємо фахову компетентність вчителя мистецьких дисциплін в умовах професійної підготовки з однієї сторони як набір набутих знань, умій і навичок, а з іншої – як можливість розкривати ці знання з широких соціально-культурних позицій. У системі вищої мистецької освіти вона є особистісно-орієнтованою характеристикою, яка включає три компоненти: когнітивний (знання в галузі мистецтва), операційно-процесуальний (спеціальні уміння і навички творчої діяльності), аксіологічний (інтеріоризовану систему художніх цінностей у взаємозв'язку з педагогічною спрямованістю особистості).

У зв'язку з цим у мистецькій освіті зростає увага до культурологічного аспекту підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Стало зрозумілим, що не створивши відповідної культурологічної основи, не сформувавши у студентів певні уявлення про художні цінності, неможливо підготувати спеціалістів високої кваліфікації, здатних сприймати і пропагувати твори мистецтва. Розширення змісту культурологічної освіти до цілісної художньої культури як відображення соціального і естетичного досвіду людства дозволило розкрити історико-культурні та моральні цінності, закладені у художніх творах, визначити ефективність культурологічної підготовки від рівня використання комплексу мистецтв, який об'єднує різні художні явища і формує цілісне уявлення про художню культуру.

Такий підхід допомагає майбутнім вчителям зрозуміти, що мистецька освіта як специфічна форма суспільної свідомості спрямовується на пояснення смислу, закономірностей, основних напрямків духовно-практичного освоєння мистецтва, тлумачення його художніх творів, визначення можливостей їх використання у навчальному процесі. Він вимагає поглиблення культурологічної підготовки за рахунок сформованого вміння аналізувати і синтезувати мистецькі явища, виявляти їх характерні особливості під час інтерпретації естетичних цінностей і моральних якостей.

Для цього майбутньому вчителю необхідно подолати відокремленість мистецьких знань, осмислити культурні явища в контексті цілісної художньої картини світу за фундаментальними принципами інтеграції, історизму, опори на творчий метод митців, виявлення аксіологічної та гедоністичної функцій мистецтва. Освіта, орієнтована на цінності художньої культури, сприймається як один із шляхів формування досвіду гуманного ставлення вчителя до людини і оточуючого середовища. При цьому зазначимо, що історико-послідовна модель художньої культури ґрунтується на ідеї відтворення у знятому вигляді історичних типів культур, опанування узагальнених форм художньої свідомості та діяльності.

Звернення до теоретичних положень художньої культури дозволило включити в систему підготовки студентів нові категорії і поняття, наприклад, такі як “художня картина світу”, “творчий метод” та інші, а також інтерпретувати мистецькі явища з позицій педагогіки. Зазначимо, що у цій площині культурологічний підхід передбачає поряд з цілісним аналізом художніх творів розгляд тих загальних відношень і залежностей, які створюють можливість їх існування. Завдяки їм стає зрозумілим опосередкований вплив соціальних факторів на художню творчість, природу і унікальність різних видів мистецтва, прояв закономірностей їх розвитку в суспільстві.

Художньо-педагогічна освіта майбутнього вчителя мистецьких дисциплін осмислює культурну історію людства як історію аксіологічно значущих норм людського буття та принципів поведінки людей. Це відрізняє її від традиційної історії культури або історії мистецтва як суто мистецьких надбань. У такому сенсі вона переміщується у антропологічний аспект і розглядається у площині розвитку людської чутливості.

Механізмом культурологічного спрямування мистецької освіти виступає художній стиль, який є найважливішим елементом культури, однією з найдосконаліших форм духовної пам'яті людства. Пізнаючи різні художні стилі, людина починає відчувати поступовий розвиток мистецьких здобутків. В міру їх опанування усвідомлюються характерні стильові особливості кожної епохи, приходить розуміння відмінностей, які ідентифікуються або з духовним світом митців, або з художніми текстами як матеріальною продукцією цієї епохи. Тому майбутньому педагогу надзвичайно важливо знати і розуміти стильові особливості кожного історичного періоду, а також індивідуальні стилістичні риси митців у різних галузях мистецтва, вміти їх аналізувати і співставляти.

Тим самим культурологічний підхід дозволив поглибити художньо-педагогічну інтерпретацію творів мистецтва і розробити цілісну систему фахових знань, обумовлених онтологічною, ціннісною, евристичною, просвітницькою і комунікативною функціями, що забезпечують більш ґрунтовну професійну підготовку майбутніх вчителів мистецьких дисциплін.

Отже, реалізація гуманістичного, компетентнісного і культурологічного підходів у процесі фахового навчання майбутнього вчителя мистецьких дисциплін буде сприяти досягненню основної мети – підготовці кваліфікованого спеціаліста, який вільно володіє своєю професією, орієнтований у суміжних галузях діяльності і готовий до постійного професійного зростання і професійної мобільності.

Література

1. **Балл Г.О.** Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. - Рівне, Листа - М., 2003.
1. **Беспалько В.П.** Педагогика и прогрессивные технологии обучения.- М.,1995.
2. **Бех І.Д.** Особистісно зорієнтоване виховання: навч.-метод. Посібник.- К., 1998.
3. **Гершунский Б.С.** Философия образования для XXI ст. – М.: “Совершенство”, 1998.
4. **Зязюн І.А.** Естетичний досвід особи: формування і сфера прояву. - К., 1976.
5. **Смирнов С.Д.** Педагогика и психология высшего образования.- М.: Academia, 2001.